

НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНІКИ РОЗВИТКУ ДОВІЛЬНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ У ДІТЕЙ

Дяченко В. А.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної, вікової та соціальної психології
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна*

Становлення здатності володіти своєю поведінкою і психічними процесами, тобто розвиток довільності, є важливим для повноцінного гармонійного особистісного розвитку дитини та її навчально-пізнавальної діяльності. Успішність в навчанні прямо залежить від того, як дитина здатна організувати власну діяльність, тобто засвоїти прийоми та техніки самоорганізації. Ці функції безпосередньо залучені до всіх видів діяльності у навчальному процесі (читання, письмо, рахунок, поведінка у школі, спілкування з вчителями). У зв'язку із цим, вивчення особливостей організації та протікання функцій програмування, регуляції та контролю діяльності є актуальним.

Довільність, на думку І.Д. Бежа, характеризується тим, що суб'єкт набуває здатності будувати свою поведінку свідомо (на основі особистісних рис, що перебувають у процесі формування), звільняючись від влади як свого природного стану, так і конкретної ситуації. Довільність – це можливість свідомого управління.

О.І. Маляр відзначає, що довільність є новоутворенням молодшого шкільного віку, яка забезпечує розвиток ефективного спілкування, вміння діяти відповідно до встановлених правил, формування відповідальної поведінки, що є необхідною умовою для успішного навчання в школі і соціально-психологічної адаптації в соціумі [1, с. 80]. Формування довільної регуляції проходить довгий період становлення в онтогенезі. Це психологічне утворення не з'являється одномоментно. Воно проходить тривалий етап розвитку та становлення і є пов'язаним з роботою лобних відділів головного мозку. По мірі дозрівання головного мозку, зокрема префронтальних його відділів, ми бачимо зовнішні зміни в прояві регуляції та контролі власної психічної діяльності [3, с. 34]. Формування програм, побудова планів, передбачення результатів, самоконтроль і корекція можливі за умови, коли дитина переходить від механічного виконання

заданої інструкції дорослим до спільного створення діяльності, і в кінцевому результаті до контролю над власною поведінкою.

У дітей дошкільного віку поведінка являється недовільною, але в результаті інтенсивного навчання та виховання діти поступово оволодівають нею, навчаються свідомо направляти та керувати нею. Коли не довільний рух усвідомлюється дитиною і через певний час здійснюється цілеспрямовано, він стає вольовим [2, с. 84]. В кінці дошкільного віку поведінка дітей від імпульсивної переходить до регульованої правилами та вимогами (В.К. Котирло).

Вольова поведінка є соціальним утворенням, як за змістом так і за механізмами її розвитку. Дане утворення нашої психіки формується в онтогенезі прижиттєво шляхом культурно-історичного засвоєння і закріплення заданих ззовні поведінкових програм (В.К. Котирло, Г.О. Люблінська, О.О. Смирнова). В ранньому дитинстві всі функції довільності рознесені між дитиною і дорослим. Дорослі наглядно демонструють і диктують всі етапи поведінки: від постановки задачі до контролю всіх етапів і оцінки отриманого результату. І лише в процесі розвитку поетапно всі ці функції стають власним надбанням дитини. Формування навички відбувається за наступною схемою: 1) механічне прийняття і виконання строго заданої, розгорнутої демонстрації зі сторони дорослого; 2) постійний перехід до спільного створення програми діяльності; 3) самостійне програмування дитиною чужої, а потім і своєї поведінки

Довільність передбачає наявність програми діяльності виробленої самостійно або заданої у вигляді формалізованої інструкції, постійний контроль за її перебігом (контроль за послідовністю операцій, контроль за результатами проміжних фраз), контроль за остаточним результатом діяльності, для якого необхідно звірення реального результату з попередньо сформованим. Довільність передбачає наявність мотиву, в якому можуть бути сформульовані передумови і цілі психічної діяльності.

Враховуючи вищезазначені особливості становлення процесів довільності саморегуляції, ми створили програму нейропсихологічної корекції процесів програмування, регуляції та контролю за протіканням психічної діяльності. В основі програми ми дотримувались головних принципів: опора на сильні сторони, цілеспрямований вплив, врахування процесу інтеріоризації (на якому етапі знаходиться функція), аналіз структури дефекту (первинний, вторинний), врахування зони найближчого розвитку.

Програма розвитку процесів довільності за допомогою нейропсихологічних технік складається з 5-ти етапів. Успішне виконання кожного етапу дає можливість переходити на наступний етап програми.

Розвитку довільної саморегуляції дитини сприяють сплановані розгорнуті інструкції дорослих, які впливають на формування у дитини здатності створювати цілісну програму поведінки. Формування довільності потребує створення ситуацій де дитина має прийняти інструкцію, виконати завдання, утриматись в рамках виконуваної діяльності, проконтролювати хід виконаного завдання, звірити отриманий результат з заданою програмою, коригувати завдання в випадку невірного результату. Починати потрібно з самих звичних завдань і постійно ускладнювати.

Перший етап: *«Контроль над рухами і діями»*. Спочатку ми працюємо в рамках однієї модальності (жест, рух, потім додаємо інші та комбінуємо). Дитина має запам'ятати дію, а в відповідь не повторити «ехом», а здійснити іншу дію. І тримати весь процес під контролем. Участь префронтальної кори в цьому процесі – не дати можливості відволіктися на стимули «поля». Це найпростіший варіант і тут лише один елемент програми.

Другий етап: *«Утримання рухової програми»*. Демонструємо дитині рухову програму по голосовій інструкції, відпрацьовуємо її, і в кінцевому варіанті створюємо штучно такі умови, щоб дитина відволікалась (демонструємо рухи). В цей час ми намагаємось заважати і активно використовувати всі стимули «поля», а дитина має концентруватись на голосовій інструкції, контролювати себе в рамках заданої програми. Ускладнення на другому етапі пов'язане з збільшенням кількості елементів рухової програми, які потрібно запам'ятати. Кількість елементів можемо збільшувати пропорційно можливостям дитини. Одна утримує 2 елементи, інша 5 і більше.

Третій етап: *«Контроль над імпульсивними діями»*. Імпульсивність – миттєве реагування на перший внутрішній імпульс. Головна мета даного етапу навчитися чекати, гальмувати імпульсивні потяги. Дозволяється починати вправу лише після голосової команди «Почали», або умовного сигналу. Різновидом вправ, які відносяться до даного етапу, є вправи на імпульс-контроль. Мета цих вправ – вміння слухати інструкцію та контролювати імпульсивні дії, здатність зупинитись в потрібний момент та здатність включитись в потрібний момент не раніше, не пізніше, а тоді коли є сигнал.

Четвертий етап: *«Регуляція поведінки»*. На даному етапі ми пропонуємо програми з декількома складовими. Дитина має переключатись в рамках виконання програми, а не стереотипно повторювати попередню.

П'ятий етап: *«Програмування психічної діяльності»*. На цьому етапі ми пропонуємо дитині складні завдання, які передбачають: самостійне складання плану дій, самостійне мовленнєве програмування кожного етапу діяльності, самостійне утримання в пам'яті всіх етапів програми, постійний контроль за ходом виконання програми, співвіднесення

поточних дій з загальним планом, самостійне виправлення допущених помилок.

Таким чином програма нейропсихологічної корекції базується на принципах поетапного формування довільності та враховує нейрофізіологічні механізми розвитку регуляторних функцій.

Література:

1. Маляр. О. І. Розвиток довільності учнів молодших класів у контексті роботи соціально-психологічної служби освітніх закладів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія психологічні науки*. Вип. 3. 2019. С. 80–85.
2. Ярич О. Я. Довільність як головна характеристика формування вольової поведінки дитини дошкільного віку. *Молодий вчений* № 3.2 (43.2). 2017. С. 84–88.
3. Psychophysiology of the Frontal Lobes / Pribram K. N., Luria A. R. N.Y., 1973.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-98>

ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У МЕДИЧНИХ ФАХІВЦІВ: МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ТА УКРАЇНСЬКІ ВИКЛИКИ

Євтушенко Ю. О.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри мікробіології, вірусології, імунології,
медичної фізики та інформатики
ДЗ «Луганський державний медичний університет»
м. Рівне, Україна*

Сучасна медицина – це значно більше, ніж сукупність клінічних знань та процедур. У XXI столітті, коли пацієнт прагне не просто лікування, а й емпатійного ставлення та індивідуального підходу, від медичного фахівця очікують не лише досконалого володіння Hard Skills – знання анатомії, фармакології чи клінічних протоколів. Сьогодні справжній лікар – це не лише майстер своєї справи, а й ефективний комунікатор, чуйний психолог, здатний медіатор та культурно свідомо особистість. Саме ці так звані Soft Skills є ключовими для успішності лікаря у щоденній практиці, адже без їхнього розвитку медична допомога ризикує втратити своє людське обличчя [1; 3].